

**Rebeta, Jerzy / Targosz-Kretowa,
Karolina / Grzybowski, Stanisław**

**Posiedzenia naukowe Działu Historii
Nauk Społecznych Zakładu Historii
Nauki i Techniki PAN**

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 9/3-4, 436-439

1964

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



i przyrodnicze, zawodziły wtedy, kiedy zaniedbywały zagadnienia filozoficzne, a zwłaszcza epistemologiczne.

Zamykając dyskusję, prof. Olszewski uściślił problematykę dyskusji.

Paradygmat jest jakościową zmianą merytorycznych podstaw danej nauki. Należy odróżnić jakościową zmianę podstaw danej nauki od zmian w dziedzinie ogólnych metod naukowych i ich zastosowania. Nie są więc paradygmatami takie ważne metody, jak cybernetyka czy dialektyka, paradygmatem jest natomiast materializm historyczny.

Paradygmat jest w swej istocie rozwinięciem danej nauki — wprawdzie proces jego powstawania kształtuje się wskutek trudności, jakie w tej nauce wystąpiły, lecz przecież na bazie dawnego paradygmatu.

Jeśli próbujemy zastosować teorię Kuhna do nauk społecznych, to dostrzec możemy nie tylko różnice między rolą paradygmatu w naukach przyrodniczych i w naukach społecznych — na co szczególnie naciska dyskusja — lecz także podobieństwa. Tak w naukach przyrodniczych, jak i w naukach społecznych są dziedziny, w których obserwuje się współistnienie sprzecznych teorii (np. genetyka). Podobna sytuacja, a także występowanie chaosu drobnych teoryjek, znamionują stan przedparadygmatowy. W naukach społecznych przyczyna mnożenia się teorii tkwi w samym fakcie istnienia społeczeństw klasowych, antagonistycznych. Walka pojęć przynosi na pewno korzyści nauce, niemniej dążymy, aby walka ta zniknęła wraz z różnicami klasowymi.

Referent zwrócił również uwagę na dokonujący się na naszych oczach proces przeobrażeń przedmiotu nauk przyrodniczych: za sprawą techniki rzeczywistość świata przyrodniczego ulega coraz szybszym zmianom. Jej niezmiennosc nie jest już więc *signum specificum* w stosunku do przedmiotu nauk społecznych. Nie jest też tym *signum* jasność założeń nauk przyrodniczych, przeciwstawiona trudności zdania sobie sprawy z założeń w naukach społecznych. Tak np. dopiero Einstein wykrył sztuczność niektórych założeń paradygmatu Newtonowskiego.

Ogólnie rzecz biorąc, można zatem — zdaniem referenta — uznać teorię Kuhna za próbę stworzenia pewnego paradygmatu wyjaśniającego strukturę rozwoju nauki.

Maria Władyka

POSTĘPIENIA NAUKOWE DZIAŁU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

I

Referat dra Aleksandra Gelli *Teoria konfliktu Ludwika Gumplowicza na tle ewolucjonizmu myśli społecznej drugiej połowy XIX w.* był głównym punktem programu posiedzenia Zespołu Historii Metodologii, które odbyło się 23 listopada 1963 r. w Krakowie. W referacie, stanowiącym fragment większej pracy, po krótkim scharakteryzowaniu ewolucjonistycznych koncepcji rozwoju społecznego przed Darwinem, autor przedstawił stosunek Gumplowicza — który opowiadał się za determinizmem społecznym — do Spencera i innych myślicieli, zwolenników światopoglądu liberalno-indywidualistycznego. Następnie referent nakreślił teorię konfliktu, którą Gumplowicz opracował pod nazwą „walki ras“, a która stanowiła pochodną koncepcji walki o byt; z kolei omówił wkład Gumplowicza w dziedzinie wyodrębnienia zjawisk społecznych oraz swoistego rodzaju „antyutopię“, którą Gumplowicz stworzył w wyniku pesymistycznej negacji postępu moralnego.

W dyskusji po referacie wzięli udział: prof. P. Rybicki; doc. P. Czartoryski; dr Z. Bezwiński; magistrowie H. Dutkiewicz, S. Tyrowicz i M. Władyczanka.

Jeden ze spornych problemów dotyczył wyjaśnienia przyczyn, które wpłynęły na ukształtowanie takich a nie innych poglądów Gumpłowicza. Z jednej strony postulowano większe zwrócenie uwagi na osobiste przeżycia, na niepowodzenia życiowe (np. odrzucenie habilitacji), które mogłyby tłumaczyć pesymistyczne stanowisko Gumpłowicza w wielu jego stwierdzeniach. Z drugiej zaś strony, przeciwnie, dowodzono, iż nie należy akcentować tych psychologicznych czynników, ponieważ w historii nauki najistotniejsze jest umiejscowienie badanego autora w określonym łańcuchu nauki. Zauważono przy tym, iż zachodziła wyraźna różnica między Gumpłowiczem w życiu codziennym — człowiekiem o łagodnym i spokojnym usposobieniu, a Gumpłowiczem — autorem radykalnych poglądów społecznych. Podkreślano także, iż poglądy Gumpłowicza nie mają jednolitego charakteru, występują w nich niejasności i sprzeczności, był on uwikłany w różne ówczesne kierunki i tendencje myślowe. Lecz właśnie dlatego warto byłoby uwidocznic postawę krytyczną Gumpłowicza wobec tych kierunków, pokazać jego wysiłek zajęcia własnego stanowiska.

Z kolei wskazywano podobieństwa i zbieżności niektórych tez i rozwiązań Gumpłowicza z poglądami Durkheima i Marksa. Jak u Gumpłowicza, tak i u Durkheima, obserwuje się próby złamania monistycznego obrazu świata, podkreślanie odrębności praw rządzących życiem społecznym, przewyższanie teleologicznego traktowania zagadnień, mimo iż ci dwaj autorzy żyli i działali w różnych środowiskach. Zbieżności z Marksem widać u Gumpłowicza w rozumieniu historii, należałoby je odpowiednio naświetlić.

W dyskusji starano się również uwypuklić zagadnienia teoretyczne, szczególnie ważne dla omawianego tematu. A więc w odniesieniu do koncepcji antagonistycznych będzie to problematyka stosunków między jednostkami, przeciwstawności jednostek i społeczeństwa, zewnętrznego charakteru faktów społecznych. Bardzo istotny jest problem grupy, takie kwestie, jak konflikt międzygrupowy, charakter konfliktu i efekty konfliktu. Zastanowić się należy zarazem, o jakiej teorii rozwoju społecznego można mówić u Gumpłowicza, czy o teorii jednokierunkowego czy też cyklicznego rozwoju?

W sumie podjęcie studium nad Gumpłowiczem zostało uznane za bardzo cenny wkład w zobrazowanie związków polskiej myśli społecznej z myślą zachodnią. Praca dra Gelli wypełnia w tym względzie istniejącą dotychczas lukę.

Na zakończenie posiedzenia autor referatu ustosunkował się do zagadnień poruszonych w toku dyskusji. M.in. wypowiedział pogląd, że czynnik biograficzny odgrywa większą rolę w naukach społecznych, niż w wielu innych typach nauk, ponieważ przedmiotem badania jest tutaj sam człowiek. Toteż i w komentowaniu poglądów Gumpłowicza nie można pominąć elementu biograficznego. Następnie, nawiązując do rozważań teoretycznych, referent podkreślił, że dla Gumpłowicza charakter konfliktu jest zdecydowanie irracjonalny; istotne znaczenie w rozwoju społecznym mają — według Gumpłowicza — walki grup, a nie jednostek. Niejasności czy sprzeczności w pracach naukowych Gumpłowicza starał się wreszcie referent wytłumaczyć faktem, że Gumpłowicz posługiwał się w nich często stylem publicystycznym.

Jerzy Rebeta

II

Na posiedzeniu Zespołu Odrodzenia, które odbyło się w Krakowie 23 listopada 1963 r., referat *Dzieje bibliotek szczecińskich* wygłosił doc. Stanisław Schwann. Referent na podstawie zebranych przez siebie materiałów przedstawił proces formowania się w Szczecinie bibliotek, głównie książących, w XVI i XVII w., przy

czym początki ich związała z osobami: Filipa I, księcia wołoskiego, oraz księcia Kazimierza, biskupa kamińskiego, rezydującego w Darłowie. Następnie autor omówił ożywioną działalność na tym polu dwóch książąt szczecińskich: Jana Fryderyka (zm. 1598) i Filipa II (zm. 1618). Podkreślił on, że zbiory Jana Fryderyka (w zamku w Szczecinie oraz w zamczku myśliwskim w Podlesiu Nowogardzkim) gromadzone były, jako pierwsze, planowo. W ich skład wchodziły dzieła teologiczne (przydatne księciu dla zachowania czystości protestantyzmu na Pomorzu), dzieła historyczne, prawnicze, geograficzne, literatura humanistyczna oraz traktaty z zakresu nauk ścisłych, zwłaszcza — uprawianej przez samego księcia astronomii. Była tu kronika Miechowity, zbiór praw Rzeczypospolitej wydany przez Przyłuskiego oraz inne księgi polskie. Biblioteka liczyła około 500 dzieł.

Referent zajął się z kolei biblioteką księcia Filipa II, który już od wczesnej młodości, zwłaszcza zaś w okresie zagranicznej peregrynacji, przejawiał żywe zainteresowania bibliofilskie. Dzięki połączeniu istniejących poprzednio osobno kilku bibliotek książęcych oraz nowym nabytkom, biblioteka Filipa II w Szczecinie objęła ponad 2500 dzieł. Najpoważniej reprezentowane były działy: historii, literatury starożytnej i humanistycznej, teologii (nie tylko protestanckiej, lecz i katolickiej), wiedzy politycznej, prawa, geografii i nauk ścisłych. W bibliotece Filipa II znajdowało się sporo książek polskich, sprowadzał on specjalnie kaszubskie wydania pieśni Lutra i najpewniej sam dobrze władał językiem polskim. Na pomieszczenie zbiorów bibliotecznych wraz z artystycznymi budował Filip II osobny gabinet, *Musarum et artium conditorium*, ukończony jednak dopiero po jego śmierci.

Po opanowaniu Szczecina przez Szwedów w połowie XVII w. część zbiorów Filipa II przeszła do istniejącej już od dawna biblioteki Pedagogium i wraz z nią spłonęła w czasie oblężenia miasta przez Brandenburczyków (1677). Dzieje biblioteki szczecińskiego Pedagogium (Gymnasium Academicum) w drugiej połowie XVII w. i w XVIII w. przedstawił autor w dalszym toku referatu. Biblioteka ta powstała na nowo głównie dzięki zapisom prywatnym. Weszły w jej skład m.in. indywidualne zbiory Müllera (1100 woluminów — specjalistyczny zbiór literatury orientalnej), Friesego oraz Liebeherra (istniejący do dziś cenny zbiór *pomeraniców*).

W dyskusji po referacie doc. Schwanna przewodniczący zebrania, prof. H. Barycz, postulował, by w zarysie dziejów bibliotek szczecińskich wziąć również pod uwagę analogie z dziejami bibliotek innych miast pomorskich (Gdańska, Torunia). Cenną stroną referatu — jak podkreślił doc. I. Zarębski — było uwzględnienie problematyki bibliotekoznawczej: rozmieszczenia zbiorów, polityki zakupów, udostępniania i opracowywania książek (m.in. ważna wiadomość o katalogu dubletów w bibliotece Pedagogium już w 1646 r.).

Karolina Targosz-Kretowa

III

Referat dr Danuty Rederowej *Ośrodek naukowy krakowski i emigracyjny, we Francji oraz ich wzajemne stosunki (1831—1872)*, wygłoszony 23 listopada 1963 r. na posiedzeniu Zespołu Oświecenia, wywołał wnikliwą dyskusję, która potoczyła się głównie w dwóch kierunkach. Pierwszy z nich wynikał z charakteru referatu, który przedstawił w dużym streszczeniu główną problematykę obszernej pracy; dyskutanci pytali zatem o faktograficzną dokumentację niektórych z przedstawionych też lub o fakty szczegółowe dotyczące interesujących ich postaci wymienionych w referacie. Prócz tego poruszono w dyskusji pewne kwestie ogólniejsze. Doc. K. Mrozowska, podnosząc wartość syntetyczną pracy, postulowała szersze uwzględnienie politycznego tła rozwoju nauki w Polsce i związków emigracji z nauką francuską; doc. I. Chamcówna odmiennie, niż autorka, naświetliła pochodzenie

struktury organizacyjnej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego; prof. A. Gaweł ukazał przykładowo niektóre możliwości prowadzenia działalności naukowej we Francji przez przedstawicieli nauk ścisłych. W odpowiedzi dyskutantom dr Rederowa szerzej omówiła zagadnienie politycznego i finansowego uzależnienia Towarzystwa Naukowego od Wolnego Miasta Krakowa, Austrii oraz czynników społecznych i podkreśliła szczególnie rozwój nauk przyrodniczych, a zwłaszcza medycyny, wśród emigracji polskiej we Francji.

Stanisław Grzybowski

SESJA NA TEMAT HISTORII GÓRNICTWA SOLNEGO W WIELICZCE

W dniach 17—18 maja 1963 r. odbyła się w Krakowie i Wieliczce sesja naukowa, poświęcona zagadnieniom górnictwa solnego w Wieliczce, zorganizowana przez Zespół Historii Górnictwa Solnego w Polsce Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN oraz przez Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce.

Na program sesji złożyły się referaty: Alfonsa Długosza *Zarys dziejów Muzeum Żup Krakowskich*; Heleny Burchard *Stan i potrzeby badań archeologicznych w Wieliczce*; Józefa Poborskiego *Historyczny rozwój poglądów na budowę złoża solnego Wieliczki z uwzględnieniem najnowszych badań*; Antoniego Gawła *Poglądy Becka w zastosowaniu do poszukiwań solnych w Wieliczce*; Antoniny Keckowej *Organizacja stolników w żupach krakowskich*; Józefa Piotrowicza *Sól małopolska w nadaniach i przywilejach dla klasztorów do początku XVI w.*; Stanisława Gaweły *Uposażenie Akademii Krakowskiej na żupach Wieliczki*; Jerzego Grzesiowskiego i Józefa Piotrowicza *Sprawozdanie z prac nad kompletowaniem bibliografii żup krakowskich i miasta Wieliczki*; Mieczysława Skulimowskiego *Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki*. Ponadto program sesji objął zwiedzenie zabytków górniczych w kopalni wielickiej i Muzeum Żup Krakowskich pod przewodnictwem jego dyrektora, Alfonsa Długosza.

W zagajającym przemówieniu prof. K. Maślankiewicz, przewodniczący Zespołu Historii Górnictwa Solnego, a jednocześnie przewodniczący Rady Naukowej Muzeum Żup Krakowskich, podkreślił, że bieżąca sesja jest trzecią konferencją naukową poświęconą zagadnieniom górnictwa solnego w Polsce. Dwie poprzednie sesje zwołane były przez Zespół Historii Górnictwa Solnego w Polsce w 1957 r.¹, obecna

¹ Por. sprawozdanie z I sesji (16—17 III 1957) w nrze 4/1957 „Kwartalnika“, s. 759—769. Większość referatów I sesji wraz z treścią dyskusji została zamieszczona w specjalnym tomie „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej“, seria D, zesz. 1. Warszawa 1958. Por. też notatkę bibliograficzną o tym wydawnictwie w nrze 1/1960 „Kwartalnika“, s. 125.

Na II sesji (9 XII 1957), która w „Kwartalniku“ (nr 2/1958, s. 336) była jedynie wzmiankowana, wygłosił referaty: Kazimierz Maślankiewicz, *Sprawozdanie Zespołu Historii Górnictwa Solnego w Polsce*; Andrzej Skulimowski, *Regale górnicze — wyraz zwierzchności monarszej w zakresie własności górniczej. Organizacja prawno-administracyjna żup krakowskich*; Andrzej i Mieczysław Skulimowscy, *Żupy wielickie w okresie wspólnych rządów Księstwa Warszawskiego i cesarstwa austriackiego*; Stanisław Fischer, *Poszukiwania złóż solnych w Okocimiu w drugiej połowie XVIII w.*; Alfons Długosz, *Bieżące prace i plan najbliższych prac wydobycia odkrytych zabytków urządzeń górniczych*; Helena Burchard, *Wyniki próbnych badań wykopaliskowych w Bochni*; Antonina Keckowa, *Francuska ankieta na temat historii soli od XIV do XVII w.*; Antoni Gaweł, *O potrzebie badań mineralogiczno-petrograficznych polskich soli*; Józef Poborski, *Materiały do historii solnictwa na niżu polskim*; Stanisław Gaweła, *Związki między żupą wielicką a Uniwersytetem Krakowskim*; Halina Skulimowska, *Wielickie słownictwo górnicze w epoce odrodzenia*; Mieczysław Skulimowski, *Uposażenia medyczne z żup krakowskich w wiekach XIII—XVIII*; Jan Pachonki, *Dalsze badania nad cechami wielickimi*.